

Лекція № 4

Проблеми обирання партнера

Мета: дати поняття студентам про проблеми обирання партнера, познайомити з теоріями вибору шлюбного партнера, особливостями дошлюбного періоду. Забезпечити засвоєння завдань дошлюбного періоду. Розвивати аналітичне мислення та понятійний апарат здобувачів фахової передвищої освіти з навчальної дисципліни «Психологія сімейних відносин». Виховувати поважливе ставлення до сім'ї, бажання використовувати знання як у професійній діяльності, так і в особистісному розвитку.

Мотивація мети: знайомство з проблемами обирання партнера сприяє формуванню розуміння існуючих проблем, а також можливості усвідомити власні можливості для їх вирішення.

План

1. Теорії вибору шлюбного партнера.
2. Характеристика дошлюбного періоду.
3. Функції дошлюбного періоду.
4. Проблема мотивації, що сприяє вступу до шлюбу.
5. Позитивні та негативні дошлюбні фактори.

Література

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.
2. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
3. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
4. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. – 136 с.

Ключові слова: теорія комплементарних потреб (взаємодоповнюючих потреб) Р. Уінча, інструментальна теорія добору чоловіка й дружини, розроблена Р. Сентерсом, теорія «стимул-цінність-роль», теорії «фільтрів», дошлюбний і передшлюбний періоди, період залицяння.

Засоби навчання: Padlet, відеоролики.

Домашнє завдання:

- опрацювати лекцію 4;
- підготуватися до практичного заняття (див. Інструкцію до практичного заняття № 4);

Питання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть теорії вибору шлюбного партнера.
2. Назвіть особливості дошлюбного знайомства.

3. Які основні завдання вирішуються в дошлюбному періоді?
4. Назвіть основні функції дошлюбного періоду.
5. Що слугує мотивацією для вступу в сімейні відносини.
6. Назвіть позитивні фактори для укладання шлюбу.
7. Назвіть негативні фактори укладання шлюбу.

1. Теорії вибору шлюбного партнера

Психологи протягом багатьох років намагалися розібратися: яким чином люди обирають шлюбного партнера? Однак єдиним змістовним узагальненням може стати визнання того, що цей процес набагато складніший, ніж представляється на перший погляд.

Одним з перших став міркувати над причинами вступу до шлюбу **засновник класичного психоаналізу З.Фрейд**. Його психоаналітична теорія спирається на припущення, що діти прагнуть до батьків протилежної статі. Завдяки складному несвідомому процесу вони можуть переносити любов, випробовувану ними до цього батька, на інші, суспільно схвалювані, об'єкти - на свого потенційного чоловіка й жінку. Ймовірно, що саме тому багато юнаків хотіли б зустріти майбутню супутницю життя, схожу на їхню матір, і дуже часто дівчата звертають увагу на юнаків, схожих на своїх батьків.

Бажання пояснити механізм шлюбного вибору призвело до створення ряду концепцій. Найбільше поширення й популярність у закордонній соціальній психології одержали теорії комплементарних потреб Р.Уінча (Winchov), теорія «стимул-цінність-роль» Б.Мурстейна, інструментальна теорія добору чоловіка й жінки Р.Сентерса, теорія «фільтрів» А.Керкгоффа й К. Девіса, «кругова теорія любові» А.Рейса.

Теорія комплементарних потреб (взаємодоповнюючих потреб) Р.Уінча полягає у тому, що протилежності притягаються, тобто у виборі партнера кожний індивідуум шукає того, від кого очікує максимум задоволення потреб. Закохані повинні мати подібність соціальних рис і психологічно доповнювати один одного. Ця теорія не стверджує, що кожний може знайти людину, яка б повністю задовольняла його потреби. Вона допомагає розібратися, чому кожний вважає привабливими тільки деяких із усього «поля обранців».

Відповідно до цієї теорії, наприклад, привабливою для владного чоловіка може бути лагідна жінка, а спокійному й м'якому чоловікові подобаються енергійні й впевнені жінки.

Інструментальна теорія добору чоловіка й дружини, розроблена Р.Сентерсом, також приділяє першорядну увагу задоволенню потреб, але при цьому стверджує, що одні потреби більше важливі, чим інші, деякі з них більше властиві чоловікам, чим жінкам, і навпаки. Згідно Р.Сентерсу,

людину тягне до того, **чий потреби схожі з його власними або доповнюють їх.**

Теорія «стимул-цінність-роль», або «обмін і максимальна вигода» Б. Мурстейна (1976), ґрунтується на двох найважливіших постулатах. Перший полягає в тому, що на кожному щаблі розвитку взаємин партнерів міцність стосунків залежить від так званої рівності обміну. Іншими словами, відбувається своєрідний облік плюсів і мінусів, активів і пасивів кожного партнера. У результаті, хоча партнери можуть і не усвідомлювати цього, встановлюється деякий баланс позитивних і негативних характеристик кожного.

Якщо активи, або стимули вступу в шлюб, перевищують пасиви, то приймається рішення про висновок подружнього союзу.

Другий постулат полягає в тому, **що шлюбний вибір містить у собі серію послідовних стадій, через які повинні пройти молоді люди.** Той, хто не відповідає умовам кожної стадії, вибуває з «гри». **Першу фазу Б.Мурстейн назвав «стимул».** Коли чоловік і жінка зустрічають один одного вперше, складається початкове враження із приводу зовнішності іншої людини, її розуму, вміння триматися в суспільстві. Відбувається сприйняття й оцінка тих власних якостей, які можуть бути привабливими для іншої людини. Якщо між партнерами виникла атракція - перше враження було привабливим, то пари переходить до **другої фази - порівняння цінностей.**

Партнери обговорюють свої погляди на життя, шлюб, чоловічі й жіночі ролі в сім'ї, на виховання дітей тощо. Чоловік і жінка або зміцнюють взаємні симпатії, або, зрозумівши, що в них мало спільного, поривають один з одним. Якщо взаємна привабливість, яка виникла на першій стадії, підкріплюється подібністю цінностей, то взаємини партнерів переходять у третю стадію - рольову.

У третій фазі - рольовій - партнери оцінюють сумісність ролей. Вони встановлюють, чи зможуть вони зайняти у подружньому союзі взаємодоповнюючі ролі, що дозволить їм задовольняти свої потреби. При цьому оцінюється схожість характерів й схильностей (наприклад, естравертованість або інтравертованість, однакова потреба у статевих контактах тощо), так і протилежність рис (наприклад, потреба у домінуванні й підпорядкуванні, прагнення одного піклуватися про іншого та інше).

Звичайно, є люди, які, закохавшись, одружуються після нетривалого знайомства, без усяких тривог і побоювань, підкорюючись лише почуттю. Однак більшість партнерів намагаються усвідомити як достоїнства, так і недоліки один одного й, ретельно зваживши всі «за» і «проти», приймають остаточне рішення.

Ідея існування декількох стадій у процесі вибору шлюбного партнера лежить і в основі теорії «фільтрів» А. Керкгоффа й К. Девіса. Схематично даний процес можна представити як послідовне проходження через серію фільтрів, які поступово відсівають людей з безлічі можливих партнерів і звужують індивідуальний вибір.

Перший фільтр - місце проживання - відсіває тих потенційних партнерів, з якими людина ніколи не зможе зустрітися. Потім **фільтр гомогамії** виключає тих, хто не підходить за соціальними критеріями. На цьому етапі людина вступає в контакти з людьми, які здаються привабливими. На наступних стадіях встановлюються **подібність цінностей і сумісність ролевих очікувань**. Результатом проходження через всі фільтри є **вступ у шлюб**.

«Кругова теорія любові» А. Рейса пояснює механізм вибору шлюбного партнера через реалізацію чотирьох послідовних, взаємозалежних процесів.

1. Встановлення взаємозв'язку. Мається на увазі легкість спілкування двох людей, іншими словами - наскільки «у своїй тарілці» вони почувають себе в суспільстві один одного. Це залежить як від соціально-культурних факторів (соціального класу, утворення, релігії, стилю, виховання), так і від індивідуальних здатностей людини вступати в контакт із іншими людьми.

2. Саморозкриття. Відчуття взаємозв'язку з іншою людиною народжує почуття розслаблення, довіри й полегшує розкриття себе перед іншим. Тут також великий вплив роблять соціально-культурні фактори.

3. Формування взаємної залежності. Поступово в чоловіка й жінки виникає й розвивається система взаємозалежних звичок, з'являється почуття необхідності один одному.

4. Реалізація основних потреб особистості, якими, на думку А. Рейса, є потреби в любові, довірі, стимуляції ким-небудь її амбіцій тощо. Розвиток почуття любові йде в напрямку від першого процесу до четвертого. Безумовно, що пропуск одного з них негативно позначається на розвитку або стабільності любовних відносин.

Німецький учений Р. Зидлер також вважає, що наміру одружитися в більшості людей у європейських промислово розвинених країнах передують тривалий процес орієнтації й соціокультурного налаштування людини на шлюб і родину. На його думку, вибір шлюбного партнера можна представити як процес фільтрації. Спочатку визначається категорія соціально підходящих партнерів. Це відбувається майже «непомітно» для людини в соціальному середовищі, де вона обертається. Потім здійснюється специфічний вибір із «сукупності» можливих партнерів відповідно до психологічних, сексуально-еротичних й естетичних механізмів. При цьому велике значення надається враженням, набутим у рідній сім'ї, освіті й ранній професійній кар'єрі молодих людей. Певні стадії

вибору партнера виділяє й американський соціальний психолог Д.Адамові, що вивчав міцні студентські пари протягом шести місяців. На думку вченого, первинний потяг заснований на зовнішніх особливостях, таких, як фізична привабливість, товариськість, урівноваженість і спільні інтереси. Стосунки, які вже зав'язалися, зміцнюються завдяки реакціям оточуючих, одержанню статусу пари, відчуттю затишку й спокою в присутності один одного й дії інших подібних факторів. Потім пара вступає в стадію взаємних зобов'язань і близькості, що ще більше притягає партнерів один до одного. Зв'язавши себе взаємними зобов'язаннями, вони вивчають погляди й цінності один одного. На цій стадії пара часто готова до того, щоб ухвалити рішення про вступ до шлюбу.

У вітчизняній психології проблема вибору партнера, як і специфіка дошлюбного й передшлюбного періодів, рідко була предметом теоретичних й практичних досліджень. Окремі її аспекти висвітлювалися в роботах Б.Ю.Шапіро, А.Н.Волкової, В.І.Штильбанс, Л.Я.Гозмана, Л.П.Панкової, В.А.Сисенко, М.А.Абалакіної, М.В.Маркової (2007), Л.М.Омельченко (2006), Н.Д.Потапчук (2006). Відповідно до зарубіжних та вітчизняних теорій у виборі шлюбного партнера, як в деякій мірі відображає теорія Мурстейна, діють **три фактори, три сили притягання: спонукання, гідність і роль**. Ці сили діють послідовно на кожній фазі, і їх значення у кожній фазі змінюється. Рівновага досягається тільки у тому випадку, коли «обмін» з погляду партнерів є рівноцінним, наприклад, зовнішнє не привабливий чоловік може освідчитися більш привабливій дівчині, даючи в обмін стійке матеріальне становище. Некрасива дівчина може привабити красивого чоловіка своєю здатністю піклуватися, сексуальною спокусливістю, здатністю захоплюватися їм та бути слухняною.

Отже, емпіричні дослідження шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді допомагають зробити висновок, що цінність сім'ї і сімейного способу життя є для юнаків і дівчат досить актуальною.

2. Характеристика дошлюбного періоду

У психології сімейних відносин прийнято виділяти дошлюбний і передшлюбний періоди. До особливостей дошлюбного періоду відносять весь життєвий сценарій людини від народження до шлюбу. До передшлюбного періоду відносять взаємодію з шлюбним партнером до шлюбу.

У передшлюбному періоді виділяють передшлюбне знайомство і передшлюбне залицяння.

Статистичні дані свідчать про те, що переважна кількість знайомств відбувається в обстановці, віддаленій від реальності і супроводжуються «ефектом ореолу», оскільки молоді люди намагаються

виглядати краще щодо зовнішнього вигляду, так і по відношенню до розповідей про себе і своїх міркувань про життя.

Знайомство до шлюбу відрізняється не тільки за характером, але і за тривалістю. За даними досліджень існує пряма кореляція між тривалістю передшлюбного знайомства і успішністю і стабільністю шлюбних відносин.

Статистичні дані свідчать про те, що найбільш стійкі шлюби складаються при тривалості передшлюбного знайомства від 1 до 3 років. Як занадто короткий, так і занадто тривалий період є факторами ризику для стійкості шлюбних відносин.

Короткий період передшлюбних відносин недостатньо інформативний і не сприяє достатньому пізнанню свого шлюбного партнера. Тривалий період веде до зменшення сексуальної привабливості, знижується інтерес і новизна міжособистісних відносин.

Період залицяння, строго кажучи, не є стадією життєвого циклу сім'ї. Але від успішності його протікання залежить в результаті існування сім'ї, оскільки його кінцевою метою є укладання шлюбу.

Для того щоб ця мета була досягнута, молоді люди повинні впоратися з такими завданнями:

1) Завдання встановлення інтимних відносин. Спочатку завдання досягнення інтимності постає як завдання встановлення близьких відносин з однолітками спочатку своєї статі як психологічно більш зрозумілого і близького. Його вирішення починається, як правило, ще в підлітковому віці, коли підліток стимулює ослаблення емоційного зв'язку з сім'єю, встановлюючи близькі відносини з однолітками. Як спосіб вирішення цього завдання виступає **дружба**, так як це перша самостійно обрана підлітком прихильність.

2) Завдання набуття навичок залицяння. Період залицяння для молодих людей в сучасному суспільстві триває досить довго. Навчання залицянню починається, як правило, в підліткових гетерогенних групах, поступово переходячи до взаємодії в парах. Перші побачення виконують ряд важливих функцій: розвага, соціалізація, прояв статусу і його корекція, задоволення сексуальних потреб, встановлення товариських, відносин, вибір шлюбного партнера, інтимність.

Якщо період залицяння триває занадто довго, ймовірність укладання шлюбу в результаті падає, що пояснюється тим, що складається і закріплюється певний життєвий стереотип.

3) Завдання оволодіння власною сексуальністю. Сексуальна поведінка в підлітковому або юнацькому віці носить чітко експериментальний характер. Це викликано і цікавістю, і бажанням сексуальної розрядки. Питання про нормальність своєї сексуальної поведінки, його рамки, етичності обов'язково викликає заклопотаність і переживання і у молодих людей.

4) Завдання визначення власного способу проживання життя. Дана задача є однією з найбільш важко усвідомлюваних, так як період залицяння може не закінчуватися шлюбом не тому, що людина не навчилася інтимності, нормам статево-рольової поведінки або не опанувала власну сексуальність, а тому, що вона не схильна мати сім'ю, і прагне до інших, альтернативних традиційному, стилів життя.

3. Функції дошлюбного періоду

Існують три найважливіші функції цього періоду, які, відповідно відбивають три основних та хронологічно послідовних етапи початку сімейному житті:

1) накопичення спільних вражень і переживань.

На цьому етапі створюється емоційний своєрідний потенціал наступної сімейному житті, запас почуттів. Здатність освіжати свої почуття зверненням до романтичного залицяння, повертати у кожній із періодів шлюбу юнацьку захопленість одне одним одна із найважливіших умов сімейного життя. Це можливо, якщо спільні переживання враження виявляються істотно більшими і радісними.

2) дедалі більше глибоке впізнавання одне одного й паралельне уточнення і перевірка прийнятого рішення.

Під час впізнавання головним є здійснення довгострокового експерименту – активного планування умов та соціальні обставини, у яких виявляються необхідних наступної сімейному житті якості: покладливість, готовність до співпраці й компромісів, взаємодоповнюваність, толерантність, стриманість, спроможність до самовиховання. Бажаним на етапі впізнавання є знайомство будинками – не ті, що зобов'язують до шлюбу візити у сім'ї одне одного, а ті, що дозволяють побачити свого обранця за умов близьких до сім'ї.

Чималу роль для пізнання одне одного мають значення і спільно пережиті труднощі, які дозволяють виявити здатність можливого обранця до подолання у шлюбі перешкод.

3) функція, відповідна останньому етапу передшлюбного знайомства, – це проектування сімейному житті.

Головним є означення й узгодження укладу майбутньої сім'ї. Найбільш прогресивної і максимально відповідної сучасних умов є: егалітарна сім'я, передбачає цілковите дерегулювання та справжнє рівноправність його й дружини. Цей тип сім'ї передбачає: ретельний і скрупульозний опис прав і обов'язків подружжя; високу культуру спілкування, повагу особистості іншого, взаємо інформованість і конфіденційність у взаєминах.

4. Проблема мотивації, що сприяє вступу до шлюбу.

У сучасній психології розрізняють три мотивації на шлюб:
- мотивація на сам факт шлюбу.

Головна рушійна сила в цьому випадку - намір укласти шлюб. Часом це відбувається під впливом інших при реалізації гасла "Пора!". При цьому інша людина є лише засобом для виконання заповітного бажання - одружитися або вийти заміж. І в загальному неважливо, який саме партнер поруч. Важливо, щоб був і не заперечував проти укладення шлюбу. Якщо такої людини поруч немає - всі сили витрачаються на її пошуки.

Самі по собі такі дії не пофарбовані в негативні тони. У багатьох випадках шлюб стартує саме з цієї позиції, і люди, що мали серйозну потребу в сімейній самореалізації, довго і щасливо, у всякому разі благополучно живуть у шлюбі. Проблеми виникають, коли згодом зустрічається людина, яка здатна викликати сильне почуття. Такий варіант навіть не розглядається як психологічна зрада: адже внутрішня переконаність свідчить, що законний чоловік був всього лише засобом;

- мотивація на певний тип шлюбу.

У цих випадках діють більш впевнені люди, вони орієнтуються на такого партнера, який здатний здійснити їхні мрії. У давні часи для жінки ознакою успішного заміжжя був шлюб з капітаном далекого плавання, артистом, дипломатом. Для юнака - шлюб з дочкою відомих людей, начальників. У нинішні часи символом успішного заміжжя є шлюб з іноземцем або іноземкою, багатою людиною, фотомоделлю. Сам по собі цей факт не несе негативного забарвлення. Проблеми виникають, якщо порівняльні вибори можуть відбуватися в житті багато разів: завжди можна знайти когось ще кращого;

- мотивація на певну людину. В цьому випадку обранець сприймається як конкретна реальна людина, з усіма слабкостями і недоліками. Звичайно, можуть зустрітися і краще і красивіше, але це нічого не змінює.

Це був свідомий вибір з установкою на прийняття певної людини.

5. Позитивні та негативні дошлюбні фактори.

Вивчення передшлюбних відносин стало підставою для виділення **дошлюбних факторів ризику:**

- ранній вік наречених (у нас такий вік негласно вважають для чоловіка до 20 років, для жінки до 18 років);
- пізній вік (для Заходу таким віком є: для чоловіка - 40-45 років, для жінки - 30-35 років, для нас: для чоловіка - 30-32 роки, для жінки - 25-27 років);
- перевищення віку дружини щодо віку чоловіка;
- наявність у дружини вищої освіти;
- міського походження;
- гетерогенність статусу;
- соціально-демографічна різниця в походженні;
- відсутність братів і сестер у дружини;
- відсутність сестер у чоловіка;

- несталі відносин до шлюбу;
- негативне ставлення батьків до шлюбу;
- дуже короткий або занадто тривалий період знайомства;
- дошлюбна вагітність;
- наявність друзів протилежної статі.

Крім цих, виділяють групу **позитивних факторів**, вплив яких підвищує ймовірність успішних і **гармонійних стосунків у шлюбі**:

- вищу освіту у чоловіка;
- оптимальну тривалість передшлюбних відносин (від 1 року до 3 років);
- "теплі" стосунки до шлюбу;
- подібні риси характеру (крім домінування і суперництва);
- наявність рольових очікувань і їх збігу і узгодженість;
- наявність спільних друзів майбутньої сімейної пари;
- згода батьків на шлюб і їх позитивна оцінка наміченого союзу.